నాటక లక్షణాలు

1. నాటకం నిత్యవర్తమానం

నాటకం తప్ప మిగిలిన అన్ని సాహిత్య ప్రక్రియల్లో కథను వివరించి చెప్పవలసి వచ్చినప్పుడు భూతకాలాన్ని వాడతారు. “ఒక రాజు ఉన్నాడు. ఆయనకు ఏడుగురు కొడుకులు. వాళ్ళు చేపలు పట్టారు. అందులో ఒక చేప ఎండలేదు.” ఈ కొంచెం కథనంలోను ఉన్న క్రియాపదాలను చూస్తే అవి అన్నీ భూతకాలం ([illegible]) లో పాత్రా ప్రతి సంఘటనలోనూ ఆ క్షణంలో అందులో పాల్గొంటున్నట్లు చెప్పవలసిందే! అంటే వర్తమానంలో!! నాటక సంభాషణలన్నీ పాత్రలు ఆ క్షణంలో అనుభవించే ఉద్వేగాలను తాము అప్పుడు అనుభవిస్తున్నట్లుగా చెప్పేవే! అంటే వర్తమాన క్రియాపదాలలో చెప్పేవే! అందువల్లనే ప్రఖ్యాత సౌందర్య శాస్త్ర విమర్శకురాలు సుసాన్ లాంగర్ తన “[illegible] అన్న ప్రఖ్యాత గ్రంథంలో నాటకంలో “నిత్య వర్తమానం” ([illegible] ఉంది అంటుంది.

అంతేకాదు. ఏ కాలానికి చెందిన వ్యక్తి అయినా నాటకంలో పాత్ర అయితే యీ వర్తమానంలోకి వచ్చి ఆ వర్తమాన క్రియా పదాలను వాడవలసిందే! అక్బరు, శివాజీ, గాంధీ, సోక్రటీసు, ప్లాటో వీరంతా కూడా నాటకంలో పాత్రలుగా వచ్చినప్పుడు యీ వర్తమానంలో ఉండినట్లే వాళ్ళు పాల్గొనే సంఘటనలు ఇదివరకు ఏనాడో జరిగిపోయినా, వాళ్ళు ఆ సంఘటనలలో తిరిగి ఈ క్షణం బ్రతుకుతారు.

“ఈ వర్తమాన క్షణంలో రాబోయే భవిష్యత్తు కూడా తొంగిచూస్తుంది” అంటుంది సుసాన్ లాంగర్. అంటే ఈ వర్తమానంలో జరుగుతున్న సంఘటనల ప్రతిఫలమే నాటకంలో కనిపించబోయే భవిష్యత్తు - అని అర్థం.

2. నాటకం ప్రేక్షకులంతా పాలుపంచుకునే సామూహిక అనుభవం.

ప్రతినాటక ప్రదర్శనలోను కొన్ని సామాన్య లక్షణాలు కనబడతాయి. ఒక నియమితమైన కాలానికి కొంతమంది ప్రేక్షకులు ఒక నియమితమైన ప్రదేశంలో ఒక ప్రదర్శనను చూడడానికి కూడతారు.

మరో కొంతమంది తాముకాని కొందరు వ్యక్తులుగా నటిస్తూ, మరోవ్యక్తి రాసిన ఓ కథను వారి ముందు ప్రదర్శిస్తారు. ఇది నాటకంలో జరిగే పని.

అందరు నటులు తమతమ సహజమైన వేషభూషల్ని గతిచలనాలను వదిలి, తాము ఎవరుగా నటిస్తున్నారో ఆ పాత్రల వేషం ధరించి, వారిలా మాట్లాడి ప్రవర్తిస్తారు. అంటే వారి వ్యక్తిత్వాన్ని తమ మీద

ఆరోపించుకుంటారు.

ఈ లక్షణాలు - నాటకం ప్రారంభమైన అతిపురాతన కాలం నుంచి ఈనాటి వరకు క్రమం తప్పకుండా అనుసరింప బడుతున్నాయి. పాత్రోచితమైన ప్రేక్షకుల కోసం ఒక కథను ప్రదర్శించడం నాటకం.

ఇది ఏ తరంలో, ఏ కాలంలో, ఏ రోజున ప్రదర్శించబడినా, చూచేవారికి అప్పుడే జరుగుతున్న కథగా స్ఫూర్తినివ్వడం.

ఒకేసారి అనేక తరగతులుగా ప్రేక్షకుల్ని, భిన్న వ్యక్తిత్వాలున్న వారిని - సమానంగా ఆనందించేసే కళ నాటకమే! ఏ జరుగుతుందోన్న ఉత్సుకత, కన్ను ఆర్పకుండా ఏ క్షణంలో ఏమవుతుందోనని చూసే ఆత్రుత, పాత్రల వెంట ప్రయాణం చేసి వారి సుఖదుఃఖాలలో పాలుపంచుకునే సహానుభూతి ([illegible]); వారి నవ్వులో నవ్వుల్ని కలిపి, వారి ఏడుపుల్లో గొంతు కలిపేటంతగా మమేకం అయ్యే దృశ్య ప్రక్రియ.

నాటకం అయ్యాక అందరూ ఒక్కుమ్మడిగా లేచి అప్పటిదాకా బిగపట్టిన శ్వాసను వదులుతూ హాయిగా ఆనందంగా చేసే కరతాళ ధ్వనులు - కుపీ పొందిన అనుభూతుల్ని, ఉద్వేగాల్ని మేం కూడా పొందాం - అని చెప్పడానికి నిదర్శనగా.

నాటకం చూసినంతసేపు ఈ నటులు మనకు వ్యక్తులుగా తెలుసునని, ఇదంతా కల్పిత కథతో, కాస్సేపు కాగానే వీళ్ళంతా ముఖాలకు రంగు తుడుచుకుని ఇంటికి పోతారని -ఇది నాటకమేనని - యీ సంగతులన్నింటినీ పక్కకు పెట్టి నాటకం చూస్తాం. దీనినే శామ్యూల్ కాలరిడ్జ్ అనే ఆంగ్ల కవి - విమర్శకుడు "[illegible]" "అపనమ్మకాన్ని అంగీకారపూర్వకంగా కొంచెంసేపు ఆపడం" అంటాడు.

ఇది ప్రేక్షకులందరూ కలిసి సామూహికంగా పొందే అనుభవం. మిగిలిన అన్ని సాహిత్య, లలిత కళా ప్రక్రియలన్నీ వ్యక్తిగతంగా అనుభవాన్ని పొందేవి. నాటకం ఒక్కటే ఇటువంటి సామూహిక అనుభవాన్ని, నలుగురితో పంచుకునే అనుభవాన్ని ఇస్తుంది.

3. నాటకం ఉద్వేగానుభవాన్ని సంపూర్ణంగా ఇచ్చే ప్రక్రియ

నాటకంలో పాత్రలు అనుభవించే ఉద్వేగాలన్నింటిని ప్రేక్షకుడు కూడా అనుభవించేటట్లు చేయడమే నాటక ప్రత్యేకత.

నాటకం ఒక్కటే మన పంచేంద్రియాలకు కూడా సంపూర్ణమైన అనుభవాన్ని అందిస్తుంది. దానితోపాటు మన మేధకు పదును పెడుతుంది. ఈ రెంటి పర్యవసానం ఆలోచనాత్మకమైన, విచక్షణతో కూడిన

ఉద్వేగానుభవం. ప్రతిరాత్రీ ప్రపంచం అంతటా నాటకాలు చూడటం ఆ అనుభవాన్ని స్వంతం చేసుకోవడానికే! మానవుల పరస్పర సంబంధాలను గురించి నాటకం చెబుతుంది. ఆ సంబంధాల ఆటుపోట్ల వల్ల జరిగే పర్యవసానాన్ని సూచిస్తుంది. తద్వారా మానవసంబంధాలను అవగాహన మన ఇంద్రియాల ద్వారా - ముఖ్యంగా మనం చూడటం, వినటం, ద్వారా - మనకు లభిస్తుంది. నిజానికి నాటకంలో ఒక సునిశిత సన్నివేశంలో ఒక పాత్ర వాసన చూసి ఎక్కడో మత్తెక్కించే మల్లెపూల వాసన వస్తున్నట్లు నటిస్తే మనం కూడా ఆ అనుభవాన్ని పొందుతాం. అనుభవాల యీ సహానుభూతి నాటకంలోనే సాధ్యం.

నిజానికి ఉద్వేగానుభవం అన్ని లలితకళలకూ సామాన్య లక్షణమే! అయితే ఒక్కొక్క మాధ్యమం ఒక్కొక్క రకమైన ఉద్వేగాన్ని కలగచేస్తుంది. సంగీతంలో శ్రావ్యత, ఆరోహణ అవరోహణలు, ఆలాపన, శిల్పంలో [illegible], చిత్రలేఖనంలో [illegible], [illegible] , [illegible] ఇలా ప్రతి కళారూపమూ కొన్ని కొన్ని సాంకేతిక మాధ్యమాలతో మనల్ని అలరిస్తుంది. నాటకం వీటి అన్నింటి సమ్మిశ్రితమైన రూపం. సమన్వయ సర్వస్వం.

4. నాటకం సమాహార కళ

నాటకం అన్ని ఇతర లలిత కళల సమాహారం. నాటకాంతం వరకు విభిన్న మైన అనుభూతులు కలుగుతాయి మనకు. ఇవి అనేక ఉద్వేగాల ఫలితం. ప్రతి అనుభూతి జాగ్రత్తగా ఏరి, కూర్చబడి దృశ్యమానం చేయబడుతున్నది.

నటుడు తన భావాలను ప్రేక్షకులకు విడమర్చి చెప్పే విభిన్న రీతుల్ని గమనిద్దాం. ఒక్కొక్కప్పుడు మూకాభినయం ద్వారా, సైగల ద్వారా. మరొకప్పుడు రహస్య భాషణం ద్వారా. వేరొకప్పుడు పద్యం ద్వారానో, పాటలద్వారానో. మరొకప్పుడు కేవలం రంగస్థలం మీద (అది దర్బారు కావచ్చు, అడవి కావచ్చు, ఒక ఇంటి ముందు గది కావచ్చు) ఈ పక్కనుంచి ఆ పక్కకు నడిచి ఒక అభిప్రాయాన్ని వ్యక్తం చేయవచ్చు. ఒక దృశ్యబంధం ద్వారా నాటక భావాన్ని చెప్పవచ్చు. సంగీతం ద్వారా, ఒక శాబ్దికవిన్యాసం ద్వారా - ఎన్నో విధాలుగా ఎన్నో భావాలను, ఆయా సన్నివేశాలకు అనువుగా మనకు అందిస్తారు నటులు. అలాగే మేకప్, దుస్తులు, ఆభరణాలు; కాంతి ప్రసరణం - ఇటువంటివన్నీ ఒక పాత్రను, ఒక సంఘర్షణను, ఒక కథను మన ముందు ఆవిష్కరిస్తారు నటులు.

ఇవి అన్నీ - సంగీతం, నృత్యం, చిత్రలేఖనం, శిల్పం ఒకేసారి ఉపయోగింపబడి నాటక కథను గురించిన మన అవగాహనను ఇనుమడింప చేస్తాయి.

ఈ అన్ని కళారూపాల మౌలిక లక్షణాలను నాటకం తనదైన సంజ్ఞనలోకి మార్చుకుని తన అవసరాల కోసం ఉపయోగించుకుంటుంది.

ఏ ఇతర సాహిత్య, కళారూపాలలోనూ యీ రకమైన సర్వకళా సమన్వయ, సమాహారం జరగదు, ఒక్కొక్క నాటకంలో తప్ప.

ఈ కళారూపాలకు నాటకానికి ఉండే అవినాభావ సంబంధాన్ని ఇప్పుడు చూద్దాం.

నాటకం లలిత కళల సమాహారం అన్న విషయాన్ని ఇంకా విస్తృతం చేసి నాటకం సర్వజ్ఞాన, విద్యా, కళా, శిల్ప, కర్మల సమన్వయం అంటాడు నాట్యశాస్త్రకారుడు.

నతత్ జ్ఞానం, నతచ్ఛిల్పం, నసావిద్యా, నసాకలా
నాసీ యోగో, నతత్కర్మ, నాట్యేస్మిక యన్నదృశ్యతే॥

నాట్యంలో కనిపించని జ్ఞానం కాని, శిల్పం కాని, విద్యకాని, కళకాని, వాని అన్నింటి సమన్వయం (యోగ్నం సంయోగం)కాని, ఏ విధమైన కర్మగాని (మరి ఎక్కడా) ఉండదు. అంటే మానవ విజ్ఞాన సర్వస్వం నాటకం అని భరతుడి మతం.

5. నాటకం ఆహ్లాద జనకం

నాటకానికి ప్రప్రథమ లక్షణం ప్రేక్షకుల్ని సంతోష పెట్టడమే! "మంచి నాటక రంగం అన్నది ఏది అంటే ప్రేక్షకులను ఆకట్టుకుని, సంతోష పెట్టేదే! అదే మొదటి లక్షణం, అదే ఆఖరు లక్షణం కూడా" అన్న మోలియర్ మాటలు ఎంతైనా నిజం. ఉదయం నుంచి సాయంత్ర కాలం వరకు శ్రమపడి వచ్చినవారికి సేదతీర్చే సెలయేరు కావాలి నాటకం.

నాట్యశాస్త్రంలో నాటక ప్రారంభ కారణాలను, నాట్యోత్పత్తిని గురించి వివరిస్తూ భరతుడు చెప్పిన నాట్యోవతరణ గాథలో యీ విషయం స్పష్టంగా చెప్పబడ్డది. త్రేతాయుగ ఆరంభంలోనే ప్రజలు ధర్మనిరతులుకాగా ఇందోది దేవతలు బ్రహ్మ దగ్గరకు పోయి

"క్రీడనీయక మిచ్ఛామో దృశ్యంశ్రవ్యంచయద్భవేత్"

"దృశ్యమును, శ్రవ్యమును అయినా క్రీడనీయకమును (వినోదమును) మేము కోరుచున్నాము. సర్వ వర్ణంబులకు ఆమోద యోగ్యమైన ఐదవ వేదమును సృజింపుము." అని ప్రార్థించారు. బ్రహ్మ నాట్యవేదాన్ని సృష్టించాడు. దేవతలు దైత్యుల కృత్యాలు కథా వస్తువుగా చేసి నాటకం వేస్తే దైత్యులు ఆ ప్రదర్శనకు విఘ్నం కలిగించి, బ్రహ్మ దగ్గరకు పోయి విన్నవించుకున్నారు. దైత్యులతో బ్రహ్మ నాట్యమహిమను గురించి చెబుతాడు:

వేదవిద్యేతి హాసానా మాఖ్యాన పరికల్పనం
వినోద కరణంలోకే నాట్యమేతద్భ విష్యతి॥

వేదములనుంచి, విద్యలనుంచి, ఇతిహాసముల నుంచి ఆఖ్యానములను (కథలను) గ్రహించి వినోద జనకములగు విధముగా కూర్చుటయే నాట్యమగును.

శ్రుతి స్మృతి సదాచార పరివేషార్థ కల్పనం
వినోద జననంలోకే నాట్యమేతద్భవిష్యతి॥

శ్రుతులు, స్మృతులు, సదాచారాలు, ఇతర అనేక విషయాలు నాట్యంలో వినోద జనకములగునట్లుగా మార్చబడును. అంటే గంభీరమైన విషయాలనన్నింటినీ ప్రేక్షకుల్ని అలరించే రీతిలో చెప్పేదే నాటకం - అన్నమాట.

ఆ తరువాత నాటక ప్రయోజనాలను గురించి రాస్తూ భరతుడు కూడా

దుఃఖార్తానాం శ్రమార్తానాం శోకర్తానాం తపస్వినా
విశ్రాంతి జననం కాలే నాట్యమేతద్భవిష్యతి॥

దుఃఖార్తులకు, శ్రమార్తులకు, శోకార్తులకు, విశ్రాంతికి, సంతోషాన్ని కూర్చేది ఈ నాట్యం.

నిజానికి ప్రపంచంలోని అన్ని భాషల్లో కూడా నాటకానికి ఒక భాషాపదం ఉంది. ఆంగ్లంలో ్రాశా లా ఇది. తెలుగులో ఆట - ల ఇది. నాటకానికి ఆట, బయలాట, బొమ్మలాట - వంటివి చాలా ప్రచారంలో ఉన్న పర్యాయపదాలు. అంటే ఇది ఆట - రచయితా, నటులూ, ప్రేక్షకులు కలిసి ఆడుకునే సరదా అయిన ఆట. ఆ ఆట లక్షణాలు పోకుండా చూసుకోవడం మన విధి. ఈ లక్షణం అదృశ్యం అయితే నాటక ఆశయంకూడా అదృశ్యం అయినట్లే!

6. నాటకం సామూహిక కళ

నాటకం ఏ ఒక్కరి సృజనశక్తికో తార్కాణం కాదు. చాలామంది సామూహికంగా చేసే ప్రయత్నానికి నాటకం తార్కాణం.

నాటక రచయిత ముందుగా ఓ నాటకం రాశాడు. అది రంగస్థలం మీద ప్రదర్శింపబడినప్పుడు

కాని దానికి సంపూర్ణత రాదు. నాటకాన్ని ఇలా రాయించడం నుంచి ప్రదర్శించడం దాకా తీసుకువెళ్ళడానికి చాలామంది సహకారం అవసరం. రచయిత రాసిన నాటకం బీజంలాంటిది. ప్రదర్శన సమయానికి ఆ బీజం పెరిగి పెద్దదై మహావృక్షమై పోతుంది. అది సరికొత్త జీవం పోసుకుంటుంది. రచయిత రాసిన నాటకాన్ని ప్రేక్షకుల కోసం వ్యాఖ్యానం చేస్తారు నటులు, దృశ్యపరికల్పకుడు, కాంతి ప్రసారకుడు, ఆహార్య వేషకారులు, మిగిలిన సాంకేతిక కళాకారులు. ఆధునిక నాటకంలో వీరందరి సహకారంతో నాటకాన్ని విజయవంతంగా రంగస్థలంమీద ప్రదర్శించే బాధ్యత దర్శకుడిదే! అయితే వీరందరూ కూడా వారివారి సృజనాత్మకతను నాటక విజయానికి దోహదం చేసిన వారే! ఈ సామూహిక కళలో, నాటక విజయంలో ప్రేక్షకుడి పాత్ర ముఖ్యమైనది.

7. నాటకానుభవం నిత్యనూతనం, నాటక వీక్షణానుభవం క్షణికం

నాటకం - కథ, నవల, కవిత్వం - వీటికన్నా భిన్నమైనది. వీటిని చదువుతూ మధ్యలో ఆపి తిరిగి ఎక్కడ ఆపామో అక్కడ నుంచి మొదలుపెట్టాలి. మళ్ళీ చదువుకోవచ్చు. మన అంతరాయం మన చదువుకు అడ్డంరాదు. కాని నాటక ప్రదర్శన అలా కాదు. అక్కడ నటులిచ్చే విరామం తప్ప మరే అంతరాయమూ పనికి రాదు. ఇద్దరు పక్కవాళ్ళు మాట్లాడుతున్నా వెంటనే ముందర కూర్చున్నవాళ్ళు అసహనంగా వెనక్కుతిరిగి చూస్తారు.

ప్రతి నాటక ప్రదర్శనా ఎట్లా నూతనమో, నాటకం ప్రతి ప్రదర్శనా అలాగే నిత్య నూతనం. అదే నాటకం, అదే నటులు. కాని ప్రేక్షకులు మారతారు. వాళ్ళ స్పందన మారుతుంది. స్పందన ఉన్న సామాజికులు నాటకాన్ని ఎంత ఉన్నత శిఖరానికయినా తీసుకుపోగలరు.

సాహిత్య ప్రక్రియ అయిన నాటకానికి, దృశ్య ప్రక్రియ అయిన నాటకానికి ఎంతో తేడా ఉంది. నాటకం నిత్య వర్తమానం కనక, నాటక ప్రదర్శనలో ఆ క్షణం దాటితే తిరిగి ఆ క్షణంలో జీవించడం కుదరదు కనక ప్రేక్షకులు కన్నార్పకుండా నాటకం చూస్తారు. ఆ వర్తమానం దాటితే అది గత కాలానికి చెందినదవుతుంది. అప్పుడు జరిగిపోయిన అనుభూతుల జ్ఞాపకాలే మిగులుతాయి; కాని ప్రత్యక్షానుభవాలు కాదు.

అందువల్లనే గడచిపోతున్న క్షణాల తాలూకు అనుభూతాలు మనకెక్కడ అందకుండా పోతాయోనని ప్రతి ప్రేక్షకుడు రంగస్థలం మీద జరుగుతున్న ప్రతి దృశ్యాన్ని ప్రతికదలికని కన్నార్పకుండా చూస్తూ ఉంటాడు. ఏ రకమైన చిన్న అవరోధాన్ని కూడా భరించడు.

అయితే దీనివలన ఒక నష్టం కూడా ఉంది. ఏ నాటక ప్రదర్శనకయినా హడలిపోయిన దృశ్యాల గత స్మృతులే కాని నిఖారసుగా నాటక ప్రదర్శన యిదీ అని చెప్పడానికి వీలు లేకుండా పోతున్నది. ఒక్కొక్క రోజు ప్రదర్శన ఒక్కొక్క రకంగా ఉంటుంది. ఇది మిగిలిన అన్ని దృశ్యాప్రక్రియలకు సమాన

లక్షణమే అయినా నాటకం అన్ని యింద్రియాలు అందించే అనుభూతుల సమాహారం కనక ఈ అనుభవాన్ని తిరిగి జీవించడం కష్టం.

8. నాటకం సామాజిక కళ

నాటకం ముఖ్యంగా ప్రజల మనోభావాలని వెలిబుచ్చి, వారి జీవన విధానానికి అద్దం పట్టే మాధ్యమం. ప్రజలతో, ప్రజల కోసం సృష్టింపబడిన మాధ్యమం అది.

నాటక లక్ష్యాలలో "ప్రజల కోసం" అనే మాట మరిచిపోయి నాటకం ఒక ఆందోళన కోసమో, సాంకేతిక ప్రతిభ చూపడానికో ప్రదర్శిస్తే, కొత్త ప్రయోగం కనుక కొద్ది కాలం బావుందనిపిస్తుందేమో కాని అతి త్వరలోనే అంతరిస్తుంది. ఆ విషయం నాటక రంగం మీద యిటీవల వచ్చిన అనేక కొత్త ఉద్యమాలని చూస్తేనే తేట తెల్లమౌతుంది.

9. నాటకం సార్వజననం

నాటకం పూర్వ కాలంలో ఉత్సవాలలో జరిగే కర్మకాండలాగా ప్రజలంతా - ఏ తరగతివారైనా - అనుభవించగల కళారూపం. ఇందులో మేధ కన్న అనుభూతికి, బుద్ధికన్నా మనస్సుకు ప్రాముఖ్యం కనుక చదువుకున్నవారు, చదువు అంతగా లేనివారు, బీదాబిక్కీ, అతి భాగ్యవంతుడూ - అందరికీ మనసు ఒక్కటే కనుక, ఆ మనసులో కదిలే ఉద్వేగ చిత్రాలు ఒకటి కనుక నాటకం సార్వజననం.

10. నాటకం సార్వకాలికం

అన్ని సాహిత్య ప్రక్రియలలోనూ సార్వకాలిక సత్యాలను చెప్పగల మహత్తరమైన ప్రక్రియ నాటకం. ఎప్పుడో జరిగిపోయిన గాథ అయినా, ఒకనాడు అది ఒక నిజానికి, ఒక వేదనకి, ఒక అన్వేషణకి అద్దుపడితే సమాజ స్థితిగతులు మారినా ఆ నాటకం అన్ని వేళలా నిలిచి ఉంటుంది. రాజా ఈడిపస్, మృచ్ఛకటిక, కింగ్‌లియర్, డాల్స్ హౌస్ వంటివి, కన్యాశుల్కం వంటిది యీ నాటికీ ప్రఖ్యాతి చెంది ఉన్నదంటే దానికి కారణం అందులోని మానవతా విలువలే.

నాటకంలో ఒక సమాజం తన ప్రతికృతిని తాను చూసుకోవడమే కాక దానిని మరొకసారి నమ్మకం కలిగించడంతో పాటు మనుషులు ఎలా జీవించాలి గురించి కూడా చర్చించేవి. ఇవాళ నాటకం అదే పనిచేస్తున్నది. స్టయాన్ ..... ఏనాటికైనా సమాజ మాధ్యమమే! ఒక సమాజపు నైతిక, సామాజిక విలువల్ని నాటకం ఆమోదించి ఆ విలువల ఔన్నత్యాన్నన్నా చాటుతుంది, లేదా ఆ విలువల అర్థరాహిత్యాన్ని వెలికి తీసిచూపి ఆ విలువలు మారడానికి మార్గాన్ని సుగమనాన్ని చేస్తుంది.

ఒక సమాజం ఏ విధంగా జీవిస్తున్నదో ఆ సమాజానికే దర్పణంలో బాగా చూపడం నాటకం అమలుచేసే అత్యుత్తమ సామాజిక లక్షణం.

నాటకం అనుకరణ, సృజనల సంయోగజనితం:

11. నాటకం వ్యాఖ్యానాత్మకం

జీవితం మీద తనదైన వ్యాఖ్యానంతో రచయిత నాటకాన్ని రాస్తాడు. ఇది జరుగుతున్న లేదా జరిగిన లేదా జరుగుతాయని రచయిత భావించినా సంఘటనలకు రచయిత ప్రతిస్పందన నాటకం. దీనినే [illegible] అంటాం. ఇది సార్వజనికమైన నాటకానికి ఒక భావుకుడు దార్శనికుడైన రచయిత చేసే వ్యాఖ్యానం.

అయితే రచయిత రాసిన నాటకాన్ని ప్రేక్షకుల ముందుకు తీసుకుపోయే దర్శకుడు, నటులు, సాంకేతికవర్గం కూడా ఒక విధంగా నాటకం మీద తమదైన వ్యాఖ్యానాన్ని జతచేసి ప్రయోగం చేసేవాళ్ళే! ఒక నాటకంలో రచయిత రెండు మూడు కథావస్తువులను ఉపయోగించవచ్చు. అప్పుడు దర్శకుడు తనకు ప్రధానమైన దనిపించిన కథా వస్తువుకు ప్రాముఖ్యం ఇచ్చి నాటక ప్రయోగం చేయవచ్చు. గొప్ప నాటకాల కన్నింటికీ ఇటువంటి విభిన్న దృష్టి కోణాల నుంచి చేసే విశ్లేషణ అంతర్గత లక్షణం. 'కన్యాశుల్కం' లో గిరీశం కథా ముఖ్య మైనదే, కన్యాశుల్కం కథా ముఖ్య మైనదే! ఈ రెంటినీ జమిలిగా పెనవేసుకునే నాటకం రాశాడు గురజాడ. కాని దర్శకులు అందులో ఏదో ఒక అంశాన్ని తీసుకుని మిగిలిన భాగానికి తక్కువ ప్రాముఖ్యం ఇచ్చి నాటకాన్ని [illegible]చేసుకున్నారు. ఇది దర్శకుడు రచన మీద చేసే వ్యాఖ్యానం. అలాగే కాంతి ప్రసరణం, దృశ్య పరికల్పనం, మాస్కులు వాడటం - వంటి వాటి ద్వారా దర్శకుడు, ఇతర సాంకేతజ్ఞులు నాటకం మీద తమదైన వ్యాఖ్యానం చేయవచ్చు. ఆ వ్యాఖ్యానాత్మకత వల్ల మిగిలిన నాటక ప్రక్రియల మాదిరిగా కాకుండా (అంటే [illegible]కాకుండా) నాటకం - [illegible] (వర్తులాకార - [illegible]) అవుతున్నది.

12. నాటకం అనుకరణాత్మకం

దీనికి సమాధానం "అనుకరణ విధానం" అన్న అంశం కింద ఇదివరకే చర్చించడం జరిగింది.